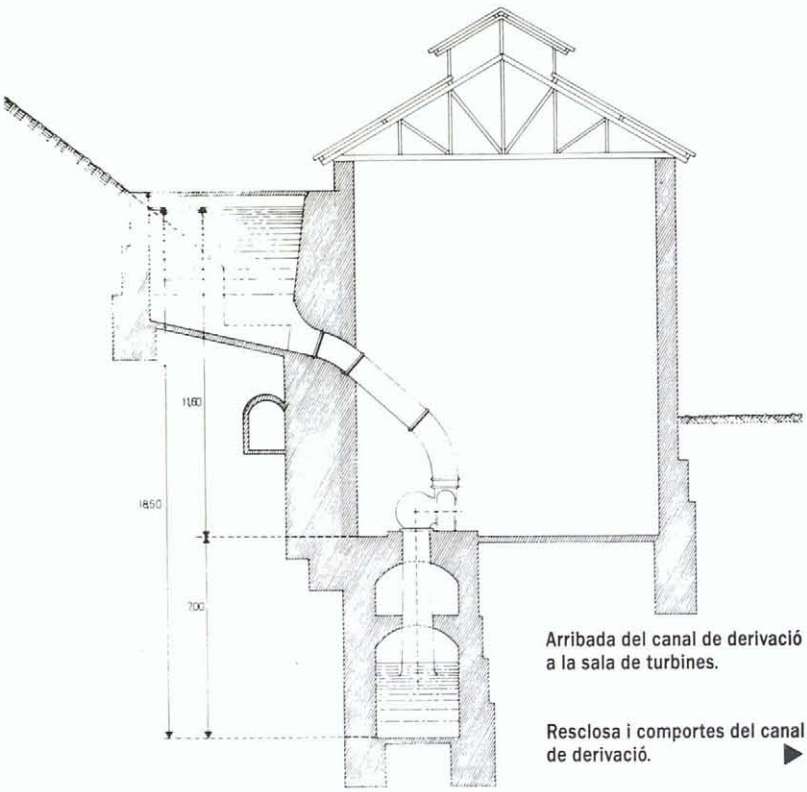
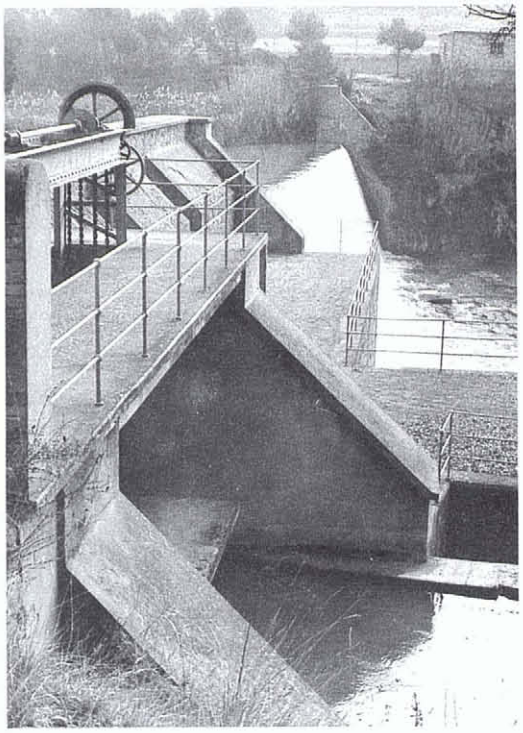

Arribada del canal de derivació a la sala de turbines.

Resclosa i comportes del canal de derivació. ▶

APROXIMACIÓ SOCIOLÒGICA A LES COLÒNIES INDUSTRIALS DE CATALUNYA

Dir que les colònies tèxtils formen una part important del desenvolupament de la indústria catalana és tant una veritat com un tòpic. Com també ha estat un tòpic durant molt de temps la imatge que ens n'ha arribat: homes, dones i nens treballant en condicions infrahumanes a canvi de jornals miserables. Una part d'aquesta llegenda negra respon a la realitat, però, naturalment, l'experiència no era tan lòbrega arreu. Ho demostra el fet que a casa nostra encara es mantenen vives algunes colònies com ara la de l'Alt Llobregat o la de l'Ametlla de Merola, malgrat que el seu funcionament actual no té res a veure amb el d'aquelles primeres colònies.

La colònia com a llar familiar i com a subjecció jeràrquica

L'origen de les colònies industrials cal fixar-lo al darrer terç del s. XVIII a la Gran Bretanya, coincidint amb la revolució industrial i per un motiu purament econòmic: el d'aprofitar l'energia dels salts d'aigua. Aquest objectiu va ser disfressat moltes vegades amb un argument que assegurava que les colònies eren el sistema que beneficiava més els treballadors.

El seu funcionament intern es va fer públic molt més tard, el 1867, quan els propietaris de l'empresa tèxtil anglesa Ashwort van presentar el seu projecte a un concurs d'idees per a la indústria patrocinat pel govern francès. L'empresa Ashwort es trobava a uns dos quilòmetres dels nuclis urbans més propers, la qual cosa era considerada un avantatge important ja que així no hi havia cafès ni tavernes prop dels obrers en un moment en què l'alcoholisme entre la classe obrera representava un greu problema social. Les cases de la colònia anglesa estaven distribuïdes en blocs i constaven de dues plantes: una amb menjador i cuina i una altra de superior amb dos o tres dormitoris. Dins el mateix recinte hi havia una escola destinada als obrers i als seus fills. Els Ashwort també destacaven en el seu informe la regularitat en el treball dels obrers que el sistema oferia, el lligam sentimental d'aquests amb l'empresa en identificar la colònia amb la llar familiar i l'escassetat de fills il·legítims com a prova de moralitat.

Les autoritats angleses defensaven també aquest sistema amb arguments semblants: la millora que representava per a l'economia familiar dels treballadors de la fàbrica el fet que els seus parents poguessin dedicar-se a l'agricultura en els terrenys que envoltaven la colònia; el preu del lloguer de les cases, que era molt més baix que a ciutat; i, sobretot, el fet que reduïa l'alcoholisme i la immoralitat.

Aquest fet i les suposades bones relacions que l'organització establia entre patrons i obrers foren les divises més usades per defensar i per promoure les colònies industrials. Però, malgrat totes aquestes declaracions de bones intencions, les colònies britàniques es regien segons un esquema jeràrquic força medieval. Els treballadors estaven subjectes a obligacions que afectaven tots els aspectes de la seva vida: els imposaven deures religiosos, havien de treballar exclusivament per a l'empresa i fins i tot patien imposicions de tipus matrimonial atès que eren afavorits només aquells matrimonis que es produïen entre treballadors de la mateixa empresa.

L'expansió comercial i la inhibició de l'Estat

A Catalunya el fenomen s'introduí al principi del s. XIX i es consolidà cap als anys trenta com a conseqüència essencialment de dos factors. Per un costat com a reacció a la industrialització urbanitzada que comportava importants conflictes socials i per l'altre a causa d'un procés de privatització de les funcions públiques. L'Estat es desentenia de l'expansió comercial i la deixà a mans dels industrials catalans que s'emparaven en les diverses versions de la llei sobre colònies agrícoles per tal de reduir-hi costos de producció.

Aquestes lleis proporcionaven privilegis fiscals als negocis privats ubicats a les zones rurals i que s'ocupessin del foment de la població agrícola com una manera ràpida per part de l'Estat de treure's del damunt el problema de la ruralia. Era un moment polític estrany durant el qual es donava a l'Estat espanyol la política de torns dels partits conservador i liberal.

El 1830 es tractà legalment el tema per primer cop amb l'aparició de la instrucció sobre govern i administració local que diu: *«Entre todas las industrias de las que más necesita nuestro país es de las agrícolas... las industrias fabriles de otro orden cuando se alimentan en los campos y caseríos y como medio supletorio o de ahorro en las familias son las que más progresan. Esa industria es... la que conserva y protege la moralidad de los pueblos, la que no amenaza el orden y la tranquilidad de los mismos...»* i és la que, segons el criteri del govern, mereix més suport.

D'aquesta manera durant més de trenta anys es van publicar diversos decrets que cada vegada facilitaven més la creació de colònies. Per exemple, la normativa de l'onze de juliol de 1866 concedia beneficis, drets i exempcions fiscals als qui *«construyan caserías, y a los (edificios) que se construyan para cualquier profesión, industria u oficio»*. A més de l'exempció del deure de pagar impostos durant períodes que anaven de 15 a 25 anys, els beneficis incloïen avantatges com ara la llicència gratuïta d'armes per als propietaris, l'excedència del servei militar per als pobladors... Així, l'Estat no guanyava res amb aquestes indústries, però tampoc no li costaven res ja que la independència arribava, fins i tot, en temes de serveis públics com ara policia o obres.

Privatització i caciquisme

Aquesta privatització absoluta, juntament amb la dependència del treballador del seu amo donen lloc al despotisme i al caciquisme. Amb tot, però, a Catalunya la situació era molt més tolerable que a Anglaterra i la vida dels treballadors una mica menys dura mercès al fet que es feia ús de la mà d'obra segmentària (la família dels obrers) per a l'agricultura, cosa que implicava una millora evident per a l'economia dels treballadors. Aquestes raons van portar la primera colònia industrial instal·lada a l'Alt Llobregat, la colònia Rosal, a inscriure's segons la legislació com a *«una institución benéfica agrícola-industrial»*.

Pel que fa a la vida dels treballadors de les colònies catalanes i al seu funcionament en general, l'escriptor Ignasi Terrades i Saborit n'ha fet un estudi molt profund en el seu llibre *La colònia industrial com a particularisme històric*. Terrades hi dedica un apartat als jornals que rebien els obrers, els quals s'organitzaven en dos sistemes molt curiosos, a més dels pagaments en diners, que no eren gaire habituals.

Els sous eren desmonetitzats: els treballadors no cobraven en moneda corrent o en el seu equivalent en or o plata, llevat dels gerents i els contramestres, una figura similar al capataç. La resta dels jornals els pagaven en bitllets de fàbrica consistents en rebuts que marcaven un import determinat bescanviable a la botiga de la colònia mateixa. Amb el temps els bitllets de fàbrica van arribar a ser força perfeccionats: numerats i amb data d'emissió talment com si es tractés de moneda de curs legal. L'altre sistema igualment desmonetitzat era el balanç de sou. En un llibre de comptes anotaven quant havia guanyat l'empleat en un mes i li anaven descomptant les despeses que feia a la botiga.

Així mateix, a l'hora de pagar el lloguer la quantitat es treia directament del sou sense que el treballador l'arribés a veure. Una quantitat que no era gens excessiva, ja que oscil·lava al voltant d'una setzena part del jornal, molt menys del que pagaven a ciutat pel lloguer d'un habitatge molts cops en pitjors condicions. El motiu d'aquesta diferència de preu s'ha de cercar en el fet que les cases de les colònies no es construïen amb la intenció de guanyar-hi diners, sinó d'estalviar-ne en els sous. Els sistemes de pagament desmonetitzats tenien el mateix objectiu: estalviar a l'empresa haver de tenir diners en efectiu cada final de mes. I de passada, tenir controlat l'obrer per tal que no pogués anar-se'n quan li vingués de gust. Amb la botiga de la colònia passava igualment. Gairebé en cap cas no representava una forma d'explotació, però mantenia els habitants de la colònia aïllats de la resta del món. En molts casos aquesta botiga tenia els preus dels productes més barats que els comerciants de la rodalia i amb el temps n'hi hagué moltes que es van convertir en una mena d'hipermercat per a les poblacions properes, essent molt aviat una competència molt perillosa per als comerciants de la vora.

Quelcom més que una fàbrica

Però aquells per als quals la colònia sí que representava sovint una explotació era per als aprenents. Nois i noies que tenien entre 12 i 18 anys. Aquests no rebien un sou per la seva feina, sinó que l'amo se'n feia càrrec de l'educació, l'alimentació i el vestit. La majoria plegava als 17-18 anys ja que l'aprenentatge no era una forma de promoció. De ser aprenent no es passava a ser oficial ni a tenir cap altra feina, era més que res una estafa.

Però, malgrat tot, els habitants de les colònies arribaven a identificar el lloc amb la llar familiar i en poc temps esdevenien un poble i actuaven com a tal. Una de les pràctiques més esteses a les colònies industrials era celebrar conjuntament les grans festes amb àpats especials presidits per l'amo que dintre el recinte n'esdevenia jutge, batlle i administrador. Aquests papers assumits pel patró estaven a mig camí entre els del dictador i els del pare espiritual: es posava un èmfasi molt especial en l'educació, la moral i la religió que s'usaven per mantenir l'ordre social. Però també és cert que per a l'industrial les colònies eren quelcom més que una fàbrica i per això intentava superar les dificultats econòmiques i tirar endavant l'empresa amb molt més afany que els propietaris de les fàbriques urbanes.

El segle passat, el pare Miquel d'Esplugues explicava en una carta al primer Comte de Güell, referint-se a l'establiment de la colònia Güell: «Arreu traspua l'amor de l'obrer al patró convertit en pare veritable del seu obrer i encarnació visible de la seva providència en aquest món...». És una opinió.

ELISABETH SALTÓ □